

РАЗОМ ІНЄЙНЄМ

Щомісячна газета Черкаського обласного благодійного єврейського фонду „Турбота поколінь – Хэсэд Дорот”

Видається з грудня 2000 року.

Адар I – Адар II 5784

березень 2024

№3(267)

Свято Пурим – звідки воно?

Це сталося понад дві тисячі років тому за правління перського царя Ахашвероша. Удачливий полководець, він завоював багато країн, став володарем величезної імперії зі 127 провінцій, що тяглася від Індії до Єфіопії.

Як усі тирани, цар Ахашверош найбільше у світі боявся своїх підданих. Він був жорстокий до неслухняних, стратив невинних, але одночасно користувався популярністю у простого народу, для якого влаштував часті свята. Одне, наприклад, тривало 180 днів поспіль.

Але й такого довгого бенкету цареві здалося мало. Закінчивши грандіозний пірвчний бенкет, він влаштував ще один – семиденний – для мешканців нової столиці Персії, міста Шушан.

Ахашверош хизувався своєю могутністю та багатством. Кожного із запрошених, чи то простолюдина, чи вельможу, він наказав годувати і напувати до відвалу: нехай пам'ятають щедрість найбільшого з царів. Впевнений, що йому дозволено, Ахашверош наказав прикрасити святкові столи дорогоцінними святими посудинами, викраденими ще Навуходоносором з єврейського Храму.

На семиденне свято серед інших було запрошено і євреїв. Даремно Мордехай – великий єврейський вчений і праведник – відмовляв одноплемінників від участі у палацових урочистостях. Багато хто не послухався, радісно кинувся на свято, і перше, що вони побачили – святі судини свого Храму, недбало розставлені на обідніх столах.

В жаху відсахнулися від них євреї. Але вони не встигли піти, як цар розпорядився поставити для євреїв особливі столи. Потішені, вони відкинули гордість, проковтнули образу за осквернення Храму і залишилися на галасливому святі. Їм було подане заборонене вино, а випивши його і сп'янівши, вони накиннулися на тріфну їжу.

Привабити євреїв на царське свято, напоїти і осквернити забороненою їжею – був задум Амана, одного з радників царя Ахашвероша. Аман ненавидів євреїв, але не наважувався підступитися до них: він боявся єврейського Б-га. Царське свято, що спокусило євреїв осквернити себе тріфним, було підступною перемогою. Б-жий гнів на непослух Його народу прирік євреїв на тяжке випробування – тепер вони були повністю у владі Амана. Тільки щире каяття тих, що згрішили, повернення серцем до Б-га врятувало їх від загибелі.

В останній день свята цар знову виявив жорстокість. Розгніваний непослухом дружини, Ахашверош наказав негайно стратити її, а потім розіслав по всій країні гінців на пошуки гарних дівчат. Одна з них мала стати новою царицею.

Гінці йшли з дому до дому. Вони заглянули і до Мордехая, відвели до палацу Естер – його двоюрідну сестру, і цар зупинив свій вибір на скромній витонченій дівчині. Ахашверош не знав, що вона єврейка – Мордехай наказав Естер тримати до пори її походження в таємниці.

Минув якийсь час, і одного разу випадково Мордехай врятував царя. Він почув гучну розмову двох царедворців, які мали намір отруїти Ахашвероша і говорили про те не боячись, що їх почують. Змовники були впевнені, що ніхто не зрозуміє їхньої рідної мови. Але Мордехай знав багато мов, усе зрозумів і негайно розповів про злочинний задум Естер. Молода цариця повідомила про все Ахашвероша, він дозволив змовникам принести отруєний напій, спіймав їх на місці злочину і стратив. А в царський літопис наказав записати, що залишився живим завдяки Мордехая.

Єврейкою була дружина царя, євреї урятував йому життя, а тим часом Аман, який став першим царським міністром, терпляче готував і нарешті закінчив план повного знищення євреїв у кожній із 127 провінцій. Від імені царя він розіслав два укази.

У першому – відкритому – правителю кожної провінції наказувалося спільно озброїти населення і підготуватися до 13 дня місяця Адар. Цього дня всі як один мають вийти на вулиці зі зброєю в руках та вирізати „певну групу шкідливого народу”.

Хто цей „шкідливий народ”, сповіщав другий указ, який було дозволено оголосити тільки рано-вранці 13 Адара. У цей день жителі Перської імперії повинні напасти і несподівано перебити всіх євреїв: старих і молодих, жінок та дітей.

Як не приховувався Аман, Мордехая став відомий його кривавий задум. Трагічна новина швидко рознеслася, і серця євреїв наповнилися горем: вони дізналися, що приречені на швидку смерть.

Через вірного слугу Мордехай передав цариці звістку про те, що сталося, а також копію вже опублікованого в Шушані першого указу і пояснив, хто той „шкідливий”, що підлягає побиттю народ. „Немає сумнівів, – додав Мордехай, – що настав наперед визначений день, коли належить тобі, Естер, відкритися перед царем і благодати про спасіння нашого народу”.

Естер не покинула свій народ у страшну його годину, але попросила Мордехая: „Збери всіх євреїв, старих і молодих, і постій і молись за мене три дні, поки благання це не досягне Небес і Б-г зглянеться над нами. Тут, у палаці, я і мої служниці також поститимемо і молимося, бо ніщо, крім Б-жого чуда, не врятує наш народ. Через три дні я піду до царя, а якщо загину, то загину...”.

Піст був прийнятий і дотримувався євреями всіх провінцій, а в самому Шушані Мордехай зібрав навколо себе тисячі дітей і серед загального смутку та плачу день і ніч навчав їх Торі. Матері приходили до дітей, приносили їм їжу та благали повернутися додому. Але малюки були непохитними: „Ми залишилося з Мордехаем і продовжимо піст”. Вони плакали і молилися, і Б-г почув прохання невинних дітей. Він сповнився жалю: „Заради дітей Я врятую Мій народ”.

Ніхто не спав тієї останньої ночі. Мордехай та інші євреї провели її в молитвах. Естер готувалася до зустрічі з царем. Не спав і Аман – він стежив за будівництвом високої шибениці для ненависного Мордехая. Навіть цар Ахашверош раптом прокинувся посеред ночі. Щось турбувало його і з властивою тиранам підозрілістю він почав обмірковувати всі мислимі і немислимі змови своїх невдячних підданих. „Який жаль, – міркував Ахашверош, – що в мене немає відданих людей...”.

Вранці першим до царя увійшов Аман.

– Скажи, – звернувся до нього Ахашверош, – як слід вчинити, якщо цар хоче особливо вшановувати свого підданого?

– Потрібно одягнути таку людину в царський одяг, – сказав зрадівши Аман, – покласти на нього царську корону і в такому вигляді урочисто везти вулицями міста. А попереду має бігти один із важливих царських міністрів і безперервно кричати: „Так підносить і вшановує цю людину наш цар!”.

– Скоріше Аман, – відповів цар, – іди й зроби все, що перерахував, для Мордехая. І сам будь міністром, який біжить попереду коня.

– За що, – ледве промовив Аман, – такі почесті єврею?

– Він врятував мені життя!.. Іди й виконуй, коли дорожиш своїм життям!

То був день ганьби та загибелі Амана. Він біг попереду коня, вигукуючи царське слово, і люди сміялися, спостерігаючи, як всесильний міністр слугує своєму ворогові. А ввечері, коли цар разом з Аманом вирушив на пір до цариці, зірка могутнього царедворця впала назавжди. Естер розповіла Ахашверошу про підлий план і розгніваний цар звелів повісити Амана на ним же підготовлений шибениці.

Проте жорстокий указ Амана залишався чинним. Розісланий від імені царя, він не підлягав скасуванню. Терміново були викликані царські переписувачі і написано новий указ, де говорилося, що Аман зловжив довірою царя і обдурих його. Замість заборони переслідувати євреїв у всіх провінціях, як велить цар, Аман наказав погубити його підданих. На спростування старого указу, новий закликав євреїв зібратися в 13 день Адара, і бути готовими до захисту від ворогів і вбивати тих, хто підніме на них руку. Так і сталося.

Наступного після 13 Адара ранку євреї святкували свій чудовий порятунок. І цей день – 14 Адара – став святом Пурим, днем, коли відзначається звільнення нашого народу від великої небезпеки. Але у столиці Персії бої тривали два дні, і лише 15 Адара євреї Шушана змогли відпочити та відсвяткувати диво перемоги. Тож день 15 Адара був названий „Шушан Пурим”.

Понад 23 століття святкуємо ми, євреї, Пурим – рік у рік, з покоління до покоління. Ворогам Ізраїлю, аманам усіх часів свято Пурим має бути попередженням. Для нас же з вами це чудове, радісне свято служить вічним джерелом мужності і віри, відданості нашому великому і милостивому Б-гові і вірності Йому.

У 2024 році починаємо святкувати Пурим з вечора 23 і до вечора 25 березня, а піст Естер тримаємо 21 березня. Нагадуємо, що за єврейською традицією день починається з вечора попереднього дня. Веселого всім Пуриму!

За матеріалами сайту habad.org

Кілька цікавих фактів про „Книгу Естер”

1. Чотири роки у пошуках цариці. Цар Ахашверош шукав гідну йому подружку протягом чотирьох років. Цей висновок ми можемо зробити з того, що цар влаштував велику трапезу на третій рік свого правління: „У третій рік царювання свого влаштував він бенкет для всіх своїх сановників та рабів (придворних) своїх” (Естер, 1, 3), а Естер була взята до царського дому лише на сьомий рік.

2. У Мегілат Естер не згадується ім'я Творця. Одна з відмінних рис „Книги Естер” – відсутність у ньому Імені Вс-вишнього. Все ж таки наші мудреці уточнюють, що слово „мелех” (цар), згадуване в Мегілі, натякає на Творця – Царя царів. У цьому слові є натяк на диво Пуриму, дане неясним чином, тобто шляхом його приховування за фасадом реальних і зрозумілих подій.

3. Яке справжнє ім'я Естер? У книзі сказано (2, 7): „І був він вихователем Адасси, вона ж Естейр, дочки дядька свого, тому що не було в неї ні батька, ні матері; а дівчиця мала стрункий стан і гарна виглядом, і по смерті батька її та матері її взяв її Мордехай собі в дочки”. Адасса – вона ж Естер. То як її дійсно звали: Адасса чи Естер? У Талмуді (Мегіла, 13а) наводиться суперечка між мудрецькими: деякі з них вважають, що Естер – це справжнє ім'я цариці, і називають її „Адасса” (що в перекладі на іврит означає „мирт”), бо Танах „миром” називає праведника. Інші мудреці стверджують, що справжнє ім'я цариці – Адасса, а називали її ім'ям Естер (що в перекладі на іврит означає „приховати”), бо вона приховувала, замовчувала правду про своє походження.

4. Навіщо Естер потрібно було сім служниць? У „Книзі Естер” сказано, що коли її взяли в „жіночий дім”, цариці дали сім служниць. Навіщо Естер треба було так багато служниць? Пояснюють наші мудреці (трактат Мегіла, 13а), що завдяки певному порядку цариця знала, коли настає шабат, бо кожна зі служниць прислужувала їй один день на тиждень, так що черга сьомої служниці наступала в шабат.

5. Було два Ахашвероші. Мегіла починається словами: „І було за днів Ахашвейроша, – це Ахашвейрош, що царював від Оду і до Куша над ста двадцятьма сімома областями” (Естер, 1, 1). Що прагне повідомити нам автор Мегіли, вказуючи, що „це Ахашвейрош, що царював від Оду і до Куша”? Пише Віленський Гаон: було два Ахашвероша – той, хто згадується у „Книзі Естер”, і той, хто відомий з Книги пророка Даниїеля. Автор Мегіли словами „Ахашвейрош, що царював від Оду і до Куша” натякає нам, що це не той цар, який відомий за книгою Даниїеля, бо той був Медійським царем, а цей – царем Персії.

6. Наказ Ахашвероша винищити весь єврейський народ ніколи не було скасовано. У „Книзі Естер” сказано: „І розіслані були листи з гінцями в усі царські області, щоб винищити, вбити та погубити всіх юдеїв: від юнака до старця, і дітей, і жінок в один день, тринадцятий день дванадцятого місяця, тобто у місяці Адар, а майно їх пограбувати” (3, 13). Цей наказ цар ніколи не скасовував, бо не можна анулювати те, що написано ім'ям царя і скріплено царською печаткою. Від імені царя євреям було надано можливість знищувати всіх ворогів своїх і грабувати їхнє майно. Саме тому вороги єврейського народу побоялися підняти руку на євреїв.

7. Пурим – день отримання Тори. Наші мудреці (Шабат, 88а) сказали, що євреї, перебуваючи на горі Синай, були ніби змушені отримати Тору, тоді як у дні Пуриму вони прийняли Тору добровільно.

8. „Книга Естер” містить найдовше речення у Танаху:

„І покликали царських писарів – цього дня третього місяця, тобто місяця Сівана, у двадцять третій його день, і було записано так, як наказав Мордехай євреям, і правителям, і намісникам, і губернаторам провінцій, що від Індії до Нубії – лише сто двадцять сім провінцій; у кожну провінцію – її писемністю, і кожному народу – його мовою, а євреям – їхньою писемністю та їх мовою”.

Ця фраза містить 43 івритські слова (90 – в англійському перекладі).

9. В Єрусалимі та Тель-Авіві є вулиці „Цариці Естер”.

10. 30 січня 1944 року Гітлер сказав: „Якщо нацизм буде переможений, це дасть євреям підставу святкувати додатковий Пурим”.

рав Реувен КУКЛІН.

Хронологія історичних подій свята Пурим

369 до н.е. (3392 від створення світу) – Ахашверош зійшов на трон Перської імперії.

366 до н.е. (3395 від створення світу) – 180-денний бенкет Ахашвероша, а після нього ще сім днів бенкету для мешканців столиці..

Тевет 362 до н.е. (3399 від створення світу) – Естер взята до палацу Ахашвероша.

Нисан, 357 до н.е. (3404 від створення світу) – Аман кидає жереб (пур), щоб визначити дату видачі указу про знищення євреїв.

13 Нисана, 357 до н.е. (3404 від створення світу) – перший указ, який розіслав Аман.

14-16 Нисана, 357 до н.е. 3404 (від створення світу) – триденний піст, оголошений царицею Естер.

17 Нисана, 357 до н.е. (3404 від створення світу) – падіння Амана та його страта.

23 Сівана, 357 до н.е. (3404 від створення світу) – другий указ, який дозволив євреям захищати себе.

13 Адара, 356 до н.е. (3405 від створення світу) – страта десяти синів Амана.

14 Адара, 356 до н.е. (3405 від створення світу) – святкування Пуриму повсюдно, крім міста Шушан, де ще тривали бої.

15 Адара, 356 до н.е. (3405 від створення світу) – святкування Пуриму в Шушані.

355 до н.е. (3406 від створення світу) – запис „Мегілат Естер” („Книги Естер”); встановлення єврейськими мудрецькими свята Пурим для всіх наступних поколінь.

17 серпня 1903 року було написано один заповіт. Не стара ще, але повністю сліпа людина, яка й не виносить найменшого шуму, ось уже багато років живе на яхті, продиктувала свою останню волю. Два з 20 млн. (теперішніх трьох мільярдів) власноручно зароблених доларів він передавав Колумбійському університету, причому з докладними інструкціями – як і на що їх витратити.

Цією людиною був Джозеф Пулітцер, а написане у заповіті стало зерном, з якого виросла найпрестижніша в Америці премія, блакитна мрія кожного журналіста та письменника.

Через вісім років заповіт розкриють, ще через шість вперше назвуть лауреата, і з того моменту щороку в перший понеділок травня рада опікунів Колумбійського університету в Нью-Йорку вручатиме Пулітцерівську премію журналістам, письменникам та драматургам.

Її власниками стануть Вільям Фолкнер та Ернест Хемінгуей, Харпер Лі та Джон Стейнбек, газети Los Angeles Times та The Washington Post, а також сотні відважних репортерів.

Проте заслуга Пулітцера не лише у створенні „Нобелівки для журналістів“. Саме він зробив американську пресу тим, чим вона є досі, – четвертою владою, інструментом впливу, однією з основ суспільства. А його власна біографія, якби вона була нарисом чи репортажем, цілком могла б претендувати на премію імені себе.

Джозеф Пулітцер народився 10 квітня 1847 року в угорському містечку Мако, у забезпеченій сім'ї єврейського торговця зерном. Дитинство протігло в Будапешті, навчався у приватній школі і, найімовірніше, мав успадкувати сімейний бізнес. Однак коли хлопцеві виповнилося 17, відбувся перший крутий поворот. Він пристрасно захотів воювати. Але ні австрійська, ні французька, ні британська армія не захотіли прийняти на службу худорлявого хворобливого підлітка з поганим зором. І лише вербувальник армії США, випадково зустрінутий у Гамбурзі, легко підписав із Джозефом контракт – Громадянська війна наближалася до фіналу, солдати гинули тисячами, і жителі півночі набирали добровольців у Європі.

Юний Джозеф Пулітцер отримав безкоштовний квиток на корабель та вирушив до Америки. За легендою, біля порту прибуття він стрибнув за борт і самотужки доплив до берега. Чи то був Бостон, чи Нью-Йорк – дані відрізняються, але безумовно причиною екстравагантного вчинку стало бажання отримати більше грошей: вербувальник у Гамбурзі обіцяв \$100, але виявилось, що можна прийти на збірний пункт самостійно і отримати не 100, а 200. Мабуть, Джозеф так і зробив. Пулітцера прийняли до Нью-Йоркського кавалерійського полку, що складався з німців, там він чесно відслужив цілий рік, до закінчення війни.

Після демобілізації Джозеф недовго пробув у Нью-Йорку. Без грошей, без мови та професії він не знайшов ні роботи, ні житла і вирушив до Сент-Луїса, де жило багато німців і можна було хоча б читати вивіски та спілкуватися.

Пулітцер був негарним, довгим і нескладним хлопцем. Мешканці нетрів називали його „Єврей Джо“. Він брався за будь-яку роботу – офіціанта, вантажника, погонича мулів. При цьому Єврей Джо чудово розмовляв німецькою та французькою, і взагалі був начитаним, допитливим, мав гострий розум і вибуховий темперамент.

Звідки взялася журналістика? Вона сама знайшла його. Весь вільний час Джозеф проводив у бібліотеці, вивчаючи англійську мову та юриспруденцію. У бібліотеці була шахова кімната. Якось Пулітцер, спостерігаючи за грою двох джентльменів, познайомився з ними. Одним із шахістів був Карл Шурц, редактор місцевої німецькомовної газети Westliche Post. Він глянув на кмітливого хлопця і запропонував йому роботу.

Здобувши роботу, Пулітцер почав писати – і чивився так швидко, що це здавалось неймовірним. Він стрімко опанував англійську. Його репортажі, спочатку незграбні, а потім все більш гострі, дуже швидко стали такими популярними, а слава такою очевидною, що вже через три роки він обійняв посаду головного редактора. Пулітцер придбав контрольний пакет акцій газети, але незабаром продав свою частку, пристойно на цьому заробивши, і пішов у політику. Справа в тому, що Пулітцер був щиро закоханий у американську демократію.

Він рухався вперед як бульдозер. Вже в 1873 році, всього через п'ять років після того, як зістрибнув з корабля, у віці трохи за 20, він став членом Законодавчих зборів штату. Джозеф мріяв про реформи, формування суспільної думки, але, поварившись у політичному котлі, зрозумів, що це можна зробити за допомогою преси. Він чекав моменту і, нарешті, в 1878 купив газету Dispatch, що стояла на межі руйнування. Він додав до неї міський вісник Post і об'єднав їх у St. Louis Post-Dispatch. Так, до речі, mimoхідь він одружився з Кейт Девіс, 25-річною дочкою конгресмена, і тим самим остаточно утвердився у вищому суспільстві Сент-Луїса. Шлюб цей був укладений з холодною головою, адже головним коханням Джозефа, його довічною пристрастю, вже була журналістика.

Як виглядала преса до Пулітцера? Це були ранкові газети, в яких друкувалися політичні та фінансові новини, та ще й оголошення про весілля і похорони. „Високий штиль“, довгі речення, дорожняча

Джозеф Пулітцер

– все було націлене на багату публіку в костюмах та капелюхах.

Пулітцер зрозумів (або відчув), що нові часи потребують іншої преси. Америка стрімко розвивалася, освіта ставала доступною, люди переселялися до міст, з'явився телеграф, електричні лампочки дозволяли читати у темний час доби. Він зробив ставку на простих людей, які раніше не читали газет. Як би сказали сьогоднішні маркетингологи, Пулітцер першим перевів пресу із сегменту люкс у масмаркет.

Насамперед, Джозеф значно здешевив St. Louis Post-Dispatch за рахунок нових технологій друку. Потім став публікувати все, що цікаво більшості: новини міського життя, курйози, кримінальну хроніку, адреси розпродажів, різноманітну рекламу. Пулітцер почав видавати вечірню газету, її можна було читати після робочого дня. Він першим узвичаїв провокативні заголовки, набрані величезним шрифтом і кидалися у вічі. Вони містили головну новину, а самі тексти були написані простими короткими реченнями, зрозумілими навіть малограмотним.

Пулітцер став публікувати статті, призначені спеціально для жінок, що тоді видавалося немислимим. Жінки та газети, помилюйте, що за нісенітниця?

Але найголовніше – він перетворив новини в історії. Справа не в самому репортажі, навчав Пулітцер, а у тих емоціях, які він викликає. Тому Джозеф змушував своїх співробітників шукати драму, щоб читач жахався, дивувався і розповідав оточуючим: „Чули, що вчора написали в газеті?“ Але це не все. Зробивши газету справді народною, Пулітцер додав вогню у вигляді корупційних розслідувань. У St. Louis Post-Dispatch публікували приголомшливі історії про продажних прокурорів, багатіїв, що ухиляються від податків, про злодійкуватих підраядників. Якось Джозефу навіть довелося відстрілюватися від одного з героїв публікації. Але читачі були захоплені, газета розліталася як гарячі піріжки. Через три роки після покупки видання, прибуток становив \$85 тисяч на рік – гігантські на ті часи гроші.

І тоді Пулітцер вирушив підкорювати „Велике яблуко“. Він заліз у борги і купив збиткову нью-йоркську газету The New York World. Методи були випробувані, і з перших днів він влаштував у сонній редакції справжній ураган. Все прискорилося до краю, репортерів та посильних Джозеф змушував пересуватися буквально бігом – щоби першими добути новини. Він відправляв кореспондентів по всьому світу і публікував живі репортажі про найзахоплюючі події з усіма деталями. Він увесь час щось вигадував. Його журналісти брали інтерв'ю у звичайних людей на вулицях – нечувана річ! Саме в його газетах вперше почали широко використовувати ілюстрації, зокрема карикатури. З легкої руки Пулітцера у професії з'явилися так звані „хрестові походи“, коли журналіст занурювався у певне середовище, щоб зібрати достовірний матеріал.

У недільних випусках The New York World друкувався комікс The Yellow Kid про неохайного малюка з лисою головою, передніми зубами що стирчать і відстовбурченими вухами. Малюка звали Мікі Дюоган, він не знімав жовту нічну сорочку і цілими днями тинявся в нетрях Нью-Йорка. Таким був герой першого у світі коміксу, а його автор – художник Річард Аутколт – вважається прабатьком сучасних коміксів.

Але раптом ця жовта людина з'явилася в New York Journal. Виданням володів молодий амбітний Вільям Рендольф Хьюрст, нещодавно репортер The New York World. Свій журнал Херст купив – ось глузування долі – у рідного брата Джозефа Пулітцера. З боротьби за права на комікс почалася недовга, але жорстока битва двох гігантів – Джозефа Пулітцера та його недавнього учня Херста. Херст перекупував журналістів у Пулітцера, той перекупував їх назад. Для Херста не існувало жодних кордонів в описі кривавих подробиць і світських пліток, Пулітцер не міг виходити за рамки. На полях цієї друкованої війни і народилося те, що ми сьогодні називаємо „жовтою пресою“ – зміщення акцентів з фактів на думки, гра на низинних почуттях, наголос на сексі та насильстві, відверті фальсифікації, штучне створення сенсації. Хлопчик у жовтій сорочці став символом низької журналістики.

Хоча ця війна була недовгою, лише кілька місяців, вона лягла плям'ю на біографії обох і породила цілий напрям преси. Насправді, звичайно ж, конфлікт Пулітцера та Херста набагато глибший, ніж гонка за сенсаціями. Якщо для Джозефа найважливішим було посилення впливу преси на суспільство, то Вільям Херст говорив: „Головний та єдиний критерій якості газети – тираж“. Згодом Херст скуповував усі видання, що траплялися під руку, – від регіональних газет до журналу „Космополітен“, був членом Палати представників, знімав кіно для передвиборної кампанії Рузвельта, у 30-х ніжно дружив з Гітлером і підтримував його на сторінках своїх численних газет та журналів.

Поки Херст заробляв капітал, Пулітцер звернувся до однієї з головних ідей свого життя – викриття корупції та посилення журна-

вали, підтвердили правоту журналістів. Колишній Єврей Джо став неймовірно впливовою фігурою. Це значною мірою йому Америка зобов'язана своїм антимонопольним законодавством і врегулюванням страхової галузі.

До речі, статуя Свободи з'явилася на однойменному острові також завдяки Джозефу Пулітцеру. Це він обурився, що французький подарунок іржавіє десь у порту. У його виданнях розгорнулася потужна кампанія, і в короткий час необхідну для встановлення суму було зібрано. Кожному, хто пожертвує навіть цент, було обіцяно, що його ім'я надрукують в газеті. Внаслідок кампанії на сторінках пулітцерівської газети було зібрано \$100 тисяч на встановлення статуї Свободи.

Чимало зі 125 тисяч жертводавців внесли менше одного долара. І все ж імена всіх були надруковані у газеті. І додатковим прибутком було те, що всі купували газету, щоби побачити своє ім'я. „Свобода знайшла своє місце в Америці“, – задоволено зауважував він, ще не знаючи, яке значення матиме статуя у наступній історії.

У 1904 році Пулітцер вперше публічно висловив ідею створити школу журналістики. Це було несподівано, адже багато років поспіль він стверджував, що цій професії немає сенсу вчитися: треба працювати в ній і набувати досвіду. Однак тепер, у статті для The North American Review, він написав: „Наша республіка та її преса піднімаються разом чи падають разом. Вільна, безкорислива, публічна преса <...> може зберегти ту суспільну чесноту, без якої народний уряд – вдавання і знуцання. Ціннічна, корислива, демагогічна преса з часом створить народ настільки ж низький, як і вона сама ...“.

Тільки потім з'ясувалося, що на момент написання цих слів вже рік як було складено заповіт, і вища школа журналістики, і премія вже існували на папері. Пулітцер продумав усе. Він зазначив, що премія повинна вручатися за найкращі статті та репортажі, в яких є „ясність стилю, моральна мета, здорові міркування та здатність впливати на громадську думку у правильному напрямку“. Однак, розуміючи, що суспільство змінюється, він передбачив гнучкість, заснував консультативну раду, яка могла б переглядати правила, збільшувати кількість номінацій або взагалі не вручати премії, якщо немає гідних.

До того ж заповіт наказує нагороджувати за літературні та драматичні твори. Пізніше Пулітцерівську премію почали вручати також за поезію, фотографію та музику. А через 100 з гаком років додалися онлайн-видання та мультимедійні матеріали. Кожен американський журналіст готовий на все заради Пулітцерівської премії, незважаючи на те, що сьогодні вона становить скромні \$15 тисяч. Справа не в грошах: як і передбачав Пулітцер, розслідування завжди ставлять журналістів під удар, а лауреати можуть отримати деякий захист.

Джозеф працював як проклятий. У нього народилося семеро дітей, двоє померли у дитячому віці, але сім'ю він бачив рідко, фактично жив окремо від дружини, хоча забезпечував їй безбідне існування та подорожі. Зрештою, Кетрін завела роман із редактором газети чоловіка і начебто навіть народила від нього свою молодшу дитину. Але Джозеф не помітив цього. Його єдиною пристрастю була газета, він віддавав їй весь свій час, усі думки та все здоров'я.

Саме здоров'я його й підвело. Проблеми із зором – відшарування сітківки обох очей – почалися ще до покупки World. Точніше, купівля частково посилила проблеми: в 1883 році він мав поїхати до Європи, щоб поправити здоров'я, а натомість зустрівся з фінансистом Джеймсом Гулдом і домовився про позику для покупки газети.

У 1890 році, у віці 43 років, Джозеф Пулітцер був майже сліпий, виснажений, занурений у депресію і болісно чутливий до найменшого шуму. Це була невияснена хвороба, яку називали „неврастенією“. Вона буквально з'їдала розум. Брат Джозефа Адам теж страждав від неї і в результаті наклав на себе руки. Медіамагнату ніхто не міг допомогти. В результаті на яхті Пулітцера „Ліберті“, у його будинках у Бар-Харборі та в Нью-Йорку за шалені гроші обдавали звукоізолюючі приміщення, де господар був змушений проводити майже весь час.

Джозеф Пулітцер помер від зупинки серця 29 жовтня 1911 року в звуконепроникній каюті своєї яхти на самоті. Йому було 63 роки.

Ольга ЧОРНОСИЧ.

Радянський космос – це не тільки Юрій Гагарін і Сергій Корольов, але й заклавши основи теорії космічного польоту вчений Арі Штернфельд і „єврейський космонавт“ Борис Волинов.

Через державний антисемітизм вони були виключені з історії та у багатьох випадках відсторонені від своїх проектів.

Арі Штернфельд (1905–1980), радянський вчений єврейського походження, був одним із піонерів сучасної космонавтики. Виходець з Польщі, він закінчив французький університет, з 1928 по 1930 рік проводив дослідження з космонавтики в Сорбоні. У 1934 році отримав міжнародну заохочувальну премію з астронавтики, в 1962-му – премію Галабера за видатні досягнен-

Арі Штернфельд та Борис Волинов

ня в галузі космічної науки.

У 1935 році Штернфельд емігрував до СРСР і приєднався до колективу НДІ реактивних літаків. Вже за два роки його відсторонили від роботи над радянською космічною програмою як єврея та іноземця, але з СРСР він виїхати не зміг. До кінця життя Штернфельд працював дома, створював розробки „в стил“, заробляв на життя лекціями і статтями, і вважав себе незабраним.

Основні роботи Арі Штернфельда були присвячені розрахунку найбільш енергоефективних траєкторій польоту космічних кораблів. Ці траєкторії з попереднім віддаленням від цілі, що дозволяють значно економити паливо, називають штернфельдівськими. Саме він вніс у науковий ужиток терміни „космонавтика“, „перша космічна швидкість“, „космодром“ (у книзі „Вступ до космонавтики“ 1934 року), поняття космічних швидкостей і розрахував їх стартові значення.

Штернфельд першим застосував теорію відносності для аналізу міжзоряних польотів та підвищення точності траєкторних розрахунків та довів, що досягти зірок можна протягом людського життя. Орбітами, які він розрахував задовго до початку космічної ери, ще у Франції, полетіли перші штучні супутники Землі.

Першим євреєм, який здійснив космічний політ, став радянський льотчик-космонавт полковник Борис Волинов. Майбутній Герой Радянського Союзу народився 18 грудня 1934 року в Іркутську в сім'ї Валентина Спиридоновича та Євгенії Ізраїлівни Волинових. Волинов зі шкільних років був одержимий мрією стати льотчиком. В 1953 він закінчив військову авіаційну школу, в 1956 – Сталинградське військово-авіаційне училище льотчиків. Волинов був включений до першого загону космонавтів, набраний у березні 1960 року. Помічник головнокомандувача ВПС генерал Н.П. Каманін писав у своєму щоденнику, що деякі партійні та військові чини не бажали, щоб Волинов брав участь у космічних польотах. Причина такої ворожості була дуже проста: Каманіну регулярно нагадували про те, що Волинов – єврей. Космонавт готувався до польотів за різними програмами: як учасник, командир, дублер командира, командир екіпажу, командир дублюючого екіпажу на космічних кораблях „Восток“, „Восход“, „Союз“.

Нарешті 15 січня 1969 року ТАРС повідомив про виведення на орбіту супутника Землі космічного корабля „Союз-5“ з екіпажем, до складу якого увійшли троє космонавтів: командир корабля підполковник Борис Волинов, бортінженер, кандидат технічних наук Олексій Єлісєєв та інженер Євген Хрунов. У той же день Борис Волинов спільно з командиром космічного корабля „Союз-4“ Володимиром Шаталовим здійснив експеримент зі зближенням та стикуванням кораблів „Союз-4“ і „Союз-5“, забезпечивши космонавтам Єлісєєву та Хрунову можливість переходу відкритий

космос у корабель „Союз-4“.

18 січня 1969 р. Волинов повернувся на Землю. 6 липня 1976 р. Борис Волинов здійснив свій другий космічний політ на кораблі „Союз-21“ разом із льотчиком-космонавтом СРСР Віталієм Жолобовим. Політ тривав 49 діб.

За останні десятиліття польоти до космосу здійснили 14 євреїв-астронавтів (у тому числі троє жінок), на рахунок яких 43 космічні експедиції.

За матеріалами Вікіпедії.

Історія величезного кохання

У місті Хайфа, в районі Наве Шаанан, на вулиці Табенкін, жила жінка справжнього імені якої ніхто не знав. А хто міг знати чи згадати, тих уже давно не було в живих.

Белла Ліпер – історія величезного кохання. Тієї, що більше людського життя.

Колись її звали Валя. Валя Якимовна. Тринадцятирічна українська дівчинка покохала єврейського хлопчика Ар'є. Ні її, ні його сім'я не схвалювали дитячу закоханість, але вона не пройшла. Виросла у величезне почуття, яке Валя принесла до свого Левка (Ар'є) через все життя.

Перед самою війною молоді люди втекли та одружилися. 1940-го у них народилася донька, а 1941-го до міста прийшли німці. Валя повернулася до батьківського будинку і зробила таємну кімнату під підлогою спальні. Усього 60 сантиметрів заввишки, але цього було достатньо, щоб урятувати його. Дні мінялися ночами. А ночі були страшніші за дні. Вона приносила їжу та роз-

повідала, що бачила, і про що говорили у місті. Його сім'я опинилася в гетто, і одного разу він не витримав, вирішив піти до єврейської частини, щоб допомогти своїм вижити.

І Валя зробила неймовірне. Вона нашила жовту зірку Давида і почала проносити в гетто їжу та ліки. Коли через багато років син запитав: „Мамо, як ти на таке зважилася? Якби це стало відомим – це ж страшна, болісна смерть!”. Вона коротко відповіла: „Інакше не можна. Він мій чоловік, я його дружина”.

У липні 1942, за два дні до ліквідації гетто, Валя дізналася про акцію, що готується. Вона прийшла в будинок Левка, переодягла його в жіночу сукню, одягла на голову важку „вдовину” хустку і зуміла вивести, попередивши інших, що у них є менше 48 годин.

...Двадцять три тисячі п'ятсот євреїв було знищено під Рівним, і досі в лісі весною, коли сходить тала земля, оголюються братські могили...

Через два дні у вікно її спальні постукали. Це був Авраам Кіршнер, двоюрідний брат Левка. Вона пустила і сховала його. Через тиждень прийшли Давид і Сося, Левків старший брат з дружиною. А за ними Елі та Йохі, молодший зі своєю дівчиною. Останньою була Маша Канарік. Бродила по лісах і випадково вийшла до будинку.

Валя прийняла та сховала всіх. Вночі вони рили підпілля, розширюючи підземелля, а вона виносила землю. Сім людських душ вважалися мертвими, і все їхнє життя залежало від двадцятип'ятирічної дівчини.

Жах ситуації був ще й у тому, що ніхто з родини не знав про те, що відбувається. Старші бра-

ти співпрацювали з німцями, а до зими у великому будинку Якимових розташувався німецький штаб.

Довгі 19 місяців Валя ховала свого Левка та ще шістьох євреїв. Його врятувала її величезна, котра не знала страху, Любов.

Вони вижили. Всі.

Валя, Льова та їхня п'ятирічна дочка Хана дісталися Австрії, де в таборі для переміщених осіб вона прийняла гіюр і народила сина.

З того дня не стало Валі Якимової. З'явилася Белла Ліпер. Відважна жінка, яка знала, що інакше не можна. Інакше нема чого.

Белла Ліпер, велика душа, Праведниця Народів Світу, жила у місті Хайфа, в районі Наве Шаанан, на маленькій вулиці Табенкін. Пережила свого Льову майже на півстоліття та померла влітку 2012 року.

Хай буде благословенна її пам'ять.

з Інтернету.

Єврейський слід у фільмі „Д'Артаньян та три мушкетери”

У другій половині 1970-х років поява низки кінокартин з відомими акторами передувала випуском у світ найбільш знакових і цікавих пісень, які звучали потім у цих фільмах.

Можна згадати „Троє у човні, крім собаки”, добірку детективів з Анісініним, чудово зіграним Михайлом Жаровим. Але, мабуть, найбільший інтерес (особливо у молодого покоління) викликали пісні, що передують виходу фільму „Д'Артаньян та три мушкетери”. Серіал знімався на Одеській кіностудії, причому основою йому було не творіння великого Дюма-батька, а водевіль, створений за мотивами його книги, який цілком успішно йшов на сценах театрів країни.

Зрозуміло, що картина мала приголомшливий успіх у публіки: частково за рахунок попереднього звучання музично-пісенних композицій, а частково за рахунок відмінної роботи колективу – як акторів, так і його творців, адміністративного персоналу. Здавалося б фільм як фільм. У СРСР тоді знімали сотні картин, десятки з яких можна було спокійно занести до розряду першокласних. Тільки ось є один нюанс, на який звертається увага лише через роки: у створенні картини брало участь досить багато євреїв, що не було характерним для радянського кінематографа того періоду.

Для початку слід зупинитися на режисері картини **Георгія Юнгвальд-Хількевича**. За своє життя він зняв не надто багато картин, але практично всі вони стали подією свого часу. І фільм, про який зараз йде мова, займає гідне місце в цьому списку. Режисер і сценарист картини – **Марк Розовський**. Незважаючи на прізвище, яке мало що говорить, Марк Григорович був чистокровним євреєм, який з народження носив прізвище Шліндман. А прізвище Розовський він отримав від свого вітчима. Саме Розовський переробив сценарій водевілю, адаптувавши його до екранної версії.

А який фільм без директора картини? У цьому випадку головним адміністратором „Трьох мушкетерів” виступив **Михайло Бялий**. Про нього широкий глядацький публіці відомо мало. Однак це не тому, що він недостатньо добре виконував свої обов'язки. Зовсім навпаки. Він призначався директором для зйомок багатьох радян-

ських телефільмів. Просто ця посада не публічна, і на прізвище директора картини глядачі звертають увагу в останню чергу.

Тепер можна перейти до наступної групи учасників картини, без якої вона не вийшла б такою яскравою та привабливою. Вірші до пісень, що звучали в картині, написав **Юрій Ршценцев**, рідне прізвище якого було Якобсон. Примітно, що він був автором віршів ще до театральної постановки, і як людину, яка заглиблена в цю тему, його запросили в проєкт Юнгвальд-Хількевича. Слід зазначити, що Юрій Євгенович постарався на славу – добрих пісень у фільмі багато.

Не можна залишити без уваги і музичну складову картини. За неї відповідав син відомого радянського композитора **Ісака Дунаєвського Максим**. Музики до картини знадобилася велика кількість, бо герої „Трьох мушкетерів” співали багато. А часом ще й танцювали. Отож за хореографію фільму відповідав ще один євреї – **Юлій Плахт**. Свого часу Юлій Йосипович був артистом балету, але згодом перекаліфікувався на педагогів класичного танцю. У „Трьох мушкетерах” йому дісталось важке завдання, адже танцювальні композиції потрібно було поставити для одночасного виконання значною кількістю акторів. І з цим непростим завданням Юлій Плахт справився на „відмінно”.

Ну і який фільм про епоху шляхетних французьких лицарів може обійтися без фехтування? Звичайно ж, і в цій картині протистояння на шагах було цілком природною справою. Герої фільму билися на природі, у підвороттях та в приміщеннях, причому у протистояннях зазвичай брали участь десятки супротивників.

За те, щоб бої виглядали по-справжньому, відповідав **Володимир Якович Балон**. Він відмінно знав свою справу (в юності займався фехтуванням і навіть був чемпіоном СРСР з цього виду спорту), він мало того, що навчив роботі зі шагю масу основних та другорядних героїв картини, так ще й сам став учасником фільму. Йому було довірено роль гвардійця кардинала де Жюссак. У фільмі Володимиру Балону довелося програти поєдинок головному герою Д'Артаньяну, чудово зіграному Михайлом Боярським. До ре-

чі, тандем цих двох майстрів був використаний і трохи пізніше у фільмі „Гардемарини, вперед!”.

Хочеться відзначити, що режисер картини підстрахувався і прийняв до штату ще одного знавця фехтування. Допомога Володимиру Балону в цій нелегкій справі надавав майстер спорту з фехтування та професійний каскадер **Йосип Борисович Кринський**. До речі, він також знайшов місце серед героїв картини. Як і його напарник Балон, перебував у гвардії кардинала, хоча і залишився в картині безіменним.

Який би не був підбір адміністраторів під час виробництва фільму, без акторських кадрів його не створити. У „Трьох мушкетерах” серед акторів знайшлося місце і євреям. Найбільш помітним серед них став **Веніамін Смахов** – дуже затребуваний тоді артист, який зіграв у картині роль Атоса. У його виконанні цей мушкетер вийшов таким самим, як і в книзі: благородним, спокійним і розважливим.

Наступним у списку знаходиться **Леонід Каневський**, який чудово зіграв домовласника Бонасьє, у якого жив Д'Артаньян. Важко пригадати фільми, де він знімався у головних ролях, хіба що інспектор Томін у міліцейському серіалі „Слідство ведуть знавці”. Проте візнати його стали після епізодичної ролі контрабандиста в комедії Гайдая „Діамантова рука”. Але і в даному випадку, враховуючи місце пана Бонасьє в книзі, Каневський зіграв його чудово.

Набагато менш помітну роль виконав у картині **Володимир Долинський**. Йому дістався образ невадхи-суддівського, який потрапив під гарячу руку Д'Артаньяна. Проте прохідною роль його героя у фільмі назвати не можна. А ось, хто залишився для публіки непомітним у „Трьох мушкетерах”, то це відомий артист **Михайло Козаков**. Про його присутність у картині знали лише близькі до зйомок люди. Справа в тому що Михайло Михайлович у картині і не знімався. Йому довірили озвучити кардинала Рішельє, зіграного іншим радянським актором Олександром Трофімовим, голос якого з якоїсь причини не сподобався творцям картини. Так і потрапив Михайло Козаков до знаменитого фільму.

Маша ЛЕВ.

Звідки взявся міф про кривавий наклеп

ти, що стосуються Норіджа та його жителів у цю епоху, і відтворила складну картину життя англійського міста через сто років після нормандського завоювання.

Але головне – дослідниці вдалося переконливо відповісти на запитання: „Кому вигідно?”. Виявляється, ця історія допомогла виправдати барона, винного у вбивстві багатого єврея, і суттєво зміцнила авторитет місцевої церкви.

Громадянська війна 1135-1154 років супроводжувалася пограбуванням та вбивствами. Один із хроністів середини XII століття, описуючи тортури, яким солдати піддавали жителів, додавав, що в ті роки „Христос і святі спали”. Знаменитий барон-розбійник Жоффруа де Мандевіль орудував не подалік Норіджа якраз 1144-го, у рік смерті Вільяма. Насильство, які чинили барони, вдарило не тільки по селянам і ремісникам, а й по кліру, у якого відбирали землі, і по купцям, у яких відбирали гроші і товар. Тож смерть нориджського підмайстра на тлі таких безчинств навряд чи могла викликати довготривалу цікавість. А коли лицарі зі своїми загонами повернулися до Англії після невдалого хрестового походу, вже нікому не було діла до якоїсь дитини – аби не потрапити під гарячу руку чергового розореному барону. Проте, деякі злочини феодалів таки доходили до суду. Одне з них, на думку Емілі Роуз, і стало каталізатором для канонізації хлопчика Вільяма.

У 1149 р. лицар Симон де Новерс, син збіднілої нормандської сім'ї, найняв убивць для розправи зі своїм кредитором-євреєм на прізвище Делесо. Делесо був найвизначнішим представником нориджської єврейської громади. Також він був пов'язаний з банкірами Лондона та іншими великих міст Англії. Злочин, скоєний в Норіджі, було розкрито

легко: спіймани вбивці відразу ж вказали на замовника. Справа дійшла до короля Стефана. У Лондоні в 1150 р. відбувся суд, на якому де Новерс захищав єпископ Норіджа Вільям де Тюрбевіль. Слід зазначити, що сім'я де Новерса була тісно пов'язана з нориджською єпархією і самим єпископом.

Де Тюрбевіль обрав агресивну лінію захисту: він пригадав історію нерозкритого вбивства підмайстра Вільяма і звинуватив у його смерті євреїв. У переказі Томаса Монмутського ударна частина промови єпископа звучала так: „Ми, християни, не відповімо на звинувачення євреїв [у тому, що Делесо було вбито за наказом де Новерса], доки євреї не доведуть, що не були причетні до вбивства нашого християнського хлопчика”. Далі де Тюрбевіль описав картину злочину: нібито представники єврейської громади виманили Вільяма з материнського будинку обіцяною роботою, заточили його в одному з будинків, три дні жорстоко мучили, а в Страсну п'ятницю вбили і покинули тіло в лісі. Тим, хто не зрозумів натяку, єпископ прямо пояснив, що євреї вбили безневинну дитину так само, як вони вбили Христа. Завдяки судовій атаці де Тюрбевіля вийшло, що Симон де Новерс мимоволі помстився за хлопчика, розправившись з Делесо. Учасники суду раптово виявили, що від убивства єврея лицарям вони перейшли до розслідування вбивства хлопчика євреями.

На суді були зачитані свідчення трьох свідків: багатого городянина, хрещеного єврея та служниці. Примітно, що городянин на момент суду був мертвий, і суду представили зміст його передсмертної сповіді – порушення таємниці сповіді. Ім'я служниці не було названо на суді, але їй при-

писали барвисту розповідь про те, як крізь прочинені двері вона бачила муки бідного Вільяма. А хрещений євреї повторив кілька легенд про те, як євреї, змовившись, зраджували хрестоносців до рук сарацин. У результаті суд не знайшов у собі сил протистояти натиску єпископа Нориджського і вважав за краще відкласти слухання у справі Симона де Новерса до кращих часів. Часи ці, судячи з усього, так і не настали, тому що і через 20 років цей гідний лицар з'являвся в східно-англійських хроніках як призивник безладів.

Розслідування вбивства Вільяма теж не просунулося, і обвинувачених у ньому не з'явилось, проте репутація єврейської громади Норіджа виявилася зіпсованою, багато її членів вирішили виїхати з міста, не чекаючи розвитку подій. Ті, хто залишився, як говорилося вище, були вбиті в 1190 р. Тіло Вільяма ексгмували на вимогу єпископа і перепоховали біля кафедрального собору. Сам єпископ де Тюрбевіль чудово усвідомлював те, що в нього з'явилася можливість знайти святого патрона для Норіджа: у швидко зростаючого, замкового міста не було свого небесного покровителя. Лондонський суд викликав чималий інтерес до долі хлопчика, залишалося вдягнути його історію в житійну форму. Це було доручено Томасу Монмутському, який до 1154 р. написав перший, короткий варіант „Життя і пристрастей св. Вільяма Нориджського”. А в наступні 20 років розширив його до п'яти книг. Повторне перепоховання останків Вільяма залучило до міста паломників, і хлопчик перетворився на справжнього місцевого шановного святого, чого і домагався єпископ. Так єпископ де Тюрбевіль своєю участю в лондонському процесі над Симоном де Новерсом зумів вирішити два завдання: захистив лицаря від звинувачення у вбивстві і набув такого потрібного для своєї єпархії святого мученика.

джерело <https://isralove.org>.

Перша публічна бібліотека в Ізраїлі

А ви знаєте, коли і ким було засновано першу публічну бібліотеку в Ізраїлі? Це сталося в 1892 році в Єрусалимі завдяки зусиллям єврейського лікаря та сіоніста Йосипа Хазановича з міста Гродно, який мріяв зібрати в Ерец-Ізраель усі книги про єврейський народ та його історію. Він передав свою особисту колекцію з 8800 томів бібліотеці „Бней-Бріт”, яка стала першою публічною бібліотекою, що служить інтересам єврейської громади. Бібліотека була розташована на вулиці Бней-Бріт, між районом Меа Шеарім та Російським подвір'ям. Через кілька років бібліотека переїхала на вулицю Ефіопія та отримала нову назву – „Мідраш Абарбанель”. Вона продовжувала зростати за рахунок пожертвувань і стала основою для бібліотеки відкритого в 1925 році Єврейського університету. В 1929 році бібліотека розмістилася в новій будівлі на горі Скопус. Вона володіла найбільшою у світі колекцією книг на івриті, а також багатьма рідкісними та унікальними рукописами та книгами. Під час війни за незалежність Ізраїлю доступ до гори Скопус було втрачено, фонди бібліотеки таємно вивезли, а пізніше розмістили їх у новому кампусі Єврейського університету в Пнат-Рамі.

В 2007 році бібліотека отримала свою нинішню назву – Національна бібліотека Ізраїлю. Нова будівля

бібліотеки за проєктом швейцарського архітектурного бюро Herzog & de Meuron відчинила свої двері для відвідувачів у жовтні 2023 р., незважаючи на військовий стан у країні. Її фонди налічують понад п'ять мільйонів книг, а також безліч інших матеріалів, таких як журнали, газети, карти, фотографії, музичні записи і т.д. Все це зберігається у 11-поверховій будівлі площею 46 тис. кв. метрів, причому п'ять поверхів знаходяться під землею. Будівля виглядає як гігантська розкрита книга. Близько 200 тис. книг розставлені на полицях у круглому читальному залі зі скляним фасадом, розрахованому на 600 місць і центром будівлі. Внизу роботизована система розкладає книги по полицях і надає до них доступ. Внизу знаходиться також шикарна читальна зала з килимовим покриттям (спроектована так, щоб виглядати як класична європейська бібліотека): тут відвідувачі зможуть переглядати рідкісні книги, котрі представлені на постійних виставках. Серед виставлених коштовностей рукописи Тори тисячолітньої давності, відомий як „Дамаська Корона”, видання „Мішни” з рукописними нотатками Маймоніда та ілюстрована „Великодня Агада”, датована приблизно 1270-ми роками з Вормсу (Німеччина), яка була виявлена місським архіваріусом під час Кришталевої ночі та захована у соборі на час війни.

„Бібліотека стане місцем зустрічей для багатьох людей, – заявляє генеральний директор бібліотеки Вайнберг. – Євреї та араби, релігійні та світські, кожен зможе сюди прийти”.

Вулиці Черкас

Прогулянка Хрещатиком

Головною вулицею міста періоду початку ХХ століття був черкаський Хрещатик. Перша згадка про нього з'являється у 1879 р. під назвою Дахнівська. У 1893 була перейменована на Дубасівську. Вікіпедія пише, що на честь одного з градоначальників. Це частково правда, але градоначальника не Черкас, а Москви – Дубасова Ф.В. І скоріш не за його господарську діяльність у Москві, а на честь військових здобутків у Російсько-турецькій війні. У 1908 вулицю розділили на дві. До Парадної (Дашкевича) – Дахнівська, а далі Дубасівська. З 1916 по 1919 роки дахнівська частина Хрещатика носила назву Миколаївська, через близьке розташування Свято-Миколаївського собору. Та в 1919 дві частини вулиці об'єднали під назвою Урицького (на честь революціонера-більшовика, уродженця Черкас Урицького Мойсея). Як і більшість вулиць міста, що носили комуністичні найменування, в період німецької окупації їх було перейменовано. Так і ця вулиця змінилася на Українську. І тільки в 1992 р. вулиця стала Хрещатиком. Так його центральну частину називали завжди, мабуть по аналогії з київським. Але скоріш це була назва всієї місцевості, що прилягала до вулиці.

Хрещатик був діловим, торговим, адміністративним та фінансовим центром міста. Тут були магазини, банки, урядові будівлі, готелі, кінотеатри тощо. Це, мабуть, найцікавіша з історичної точки зору вулиця Черкас. Не зважаючи на буремні роки, багато старих будівель збереглося. Не тільки для Хрещатика, а й для усього міста, архітектурною перлиною є колишній особняк голови грабарської артілі Адріана Щербини. Він був збудований в 1892 р. Не має сенсу тут описувати всі установи, які були в цьому будинку, але для мого покоління це буде завжди „ЗАГС” (РАГС). Зовсім поряд (на місці теперішньої школи №17) була приватна жіноча гімназія Самойловської А.В. Споруджена вона була в 1904 році і складалася з трьох одноповерхових будинків. Центральний мав басейн з фонтаном. Після революції тут діяла фабрично-заводська семирічна школа.

А біля школи №17 знаходиться будівля де була єврейська приватна гімназія, яка була споруджена у 1910 роках за проектом В. Городецького. В гімназії в першій половині дня навчалися хлопчики, а в другій – дівчата. З 1988 р. це приміщення дитячої художньої школи ім. Д.Г. Нарбути.

За художнім музеєм, на місці де зараз Будинок вчителя, була старообрядська церква. Вона була збудована на кошти підприємця Каурова В. У 50-х роках перебудована на нинішній заклад.

По вулиці, так як і зараз, було багато банків. Найбільші з них це – Громадський, Орловський, Мінський. Будівля в якій знаходився перший збереглася і до цього часу. Це теперішня редакція газети „Черкаський край”, Хрещатик 251, двоповерхова цегляна споруда створена в 1914 році за проектом того ж Городецького В.В. Судячи з напису на фасаді, будинок побудований на честь 50-річчя Громадського банку в Черкасах („1864-1914”).

Пройшовши далі по Хрещатику зустрічаємо Черкаську філармонію, що розташована в будівлі зведених в 50-х роках ХХ століття. А от цікаво, що на її місці, до революції містився заїзд з двоповерховим готелем. Основними його постояльцями були селяни, що привозили на центральний ринок міста свою продукцію.

Будинок, який пережив дві війни (громадянську і Другу світову), встояв у часи розквіту радянської влади, але був знесений у 80-х роках. Це магазин Вербицького на розі вулиць Хрещатика та Дашковича. Ця будівля більш відома, як гастроном „Київський”. У 80-х роках будівлю визнали аварійною. Знесли її. Ще довгий час на його місці був пустир. А вже наприкінці 90-х розпочалося будівництво ТРЦ „Хрещатик-сіті”.

А далі – символ міста. Готель „Слов'янський”, „УкрСоцБанк”, або просто Блакитний Палац. Це казка посеред Черкас. Багато що можна про нього написати, але для цього потрібна окрема стаття.

Йдемо далі. Хрещатик 225 – будинок підприємців Тиверовських 1912 року. До революції на його першому поверсі розміщувались аптека, магазин та казино. А на другому – міський комерційний банк. До речі про казино. В ньому виступав сам Федір Шаляпін, хоч в офіційній біографії співака це не вказується. Але і до сьогодні знаходяться нові факти його перебування в Україні. Тож не здивуюсь якщо впливуть і наші Черкаси.

А далі – будинок Белахова, Хрещатик, 219 (напроти скверу за ОДА – ред.). На початку 90-х років ХІХ століття купець Белахов побудував свій двоповерховий особняк у стилі пізнього модерну. На першому поверсі розташовувались мануфактурні магазини. Пізніше – завод з виробництва газованої води. У 1908 році господар особняка придбав кінематографічний апарат і відкрив перший у Черкасах кінотеатр, де демонстрували німі стрічки. Обслуговувала кінозал сім'я підприємця: дочка продавала квитки, один із синів відповідав за показ кіно, а другий – супроводжував сеанс грою на піаніно. За радянські часи у будинку Белахова був молодіжний клуб і різні організації. А перед Другою світовою на першому поверсі були магазини, а на другому – обласне управління кінопрокату.

Квартал між бульваром Шевченка, Хрещатиком, Дашкевича та Вишневецького – це міський ринок. Єдина будівля яка залишилася від нього це – Рибні ряди все того ж Городецького. Їх звели в 1909 році під час чергової перебудови ринку. Призначення будівлі – зрозуміла з назви.

А от і будинок Цибульських. Хто не знає – теперішній музей Кобзаря. Він зведений аж у 1852 році. Це перший багатопверховий і, певно, найстаріший, на даний момент, будинок у Черкасах. Саме тут під час перебування у нашому місті проживав Тарас Шевченко.

На місці колишнього „Юного техника” стояв торговий дім вже згаданих підприємців братів Тиверовських та Зільбермана з синами. Скажу так, якби він зберігся до теперішнього часу, то склав

би значну конкуренцію Блакитному палацу і будинку Щербини. А так його постигла незавидна доля. В період серпневих денікінських погромів по 31 грудня 1919 року будинок було розгромлено. Пізніше його залишки повністю знесли і лише в 1955 році звели житловий будинок з „Юним техніком”.

Через дорогу, на місці сучасного медичного коледжу, до революції стояв будинок купця першої гільдії Житомирського А.Л. Цей купець звів будинок в той же час, що і Цибульські напроти (1850-ті роки). Його сини Леонід і Володимир Житомирські мали непоганий бізнес, успадкований від батька. На першому поверсі комерсанти утримували „Суконно-мануфактурний и меховой магазин, который всегда снабжён большим выбором русских и заграничных товаров, получаемых непосредственно из первых рук и имеющих цену вне конкуренции”. Але як тепер, так і тоді, заможники знаходили втіху у випуску власної газети. Називалася вона „Черкаские отклики” і видавалася у 1913-1914 роках. Як бачимо – недовго, але й цього часу вистачило, аби познайомити читачів з пригодами ексцентричного генія Челенджера та його компаньйонів у експедиції до динозаврів. Збагнули? Йдеться про роман сера Артура Конан-Дойла „Загублений світ”, а черкаською версією „откликов” він називався „Мир прошлого”. Найімовірніше, це було найперше оприлюднення тієї книги в усій Російській імперії, дарма що у газетній версії. Брати почали друкувати твір вже через вісім місяців після виходу роману у Великобританії і тим, звісно, вагомо підняли тираж свого видання. Причини раптового зникнення „откликов” з ринку невідомі, як невідомо, чи взагалі чули щось брати про авторське право та інші юридичні заморочки у такій делікатній справі.

Згадати будинок Житомирських і навіть несамовитого Челенджера, та й словом не обмовитися про театр для Хрещатика було б образою. Саме так: перша черкаська театральна сцена теж знаходилася у цьому будинку. На другому поверсі, у найбільшій його залі.

Якщо по правді, Мельпомена не надто симпатизувала нашому місту, і напевне – мала причини, адже навіть у 1909 році у київсько-полтавському часопису „Рідний край” йшлося про те, що „Черкаси – город чималий, громада велика, а не ведеться у ньому з театральною справою”.

Однак, як би там воно не було, але ще 1899 року у домі Житомирських, у вузькому колі провінційної богеми, тобто практично – на корпоративі, грала сама Марія Заньковецька. Відтоді й до 1917-го „цариця української сцени” ще кілька разів побувала з гастролями у Черкасах, втілюючи найпопулярніші образи з української класики на сценах Фастовського, Ярової та в „Народному домі”. Але прем'єрний виступ – то назавжди. Принаймні, для історії.

У середині кварталу між вулицями Вишневецького і Святотроїцької підприємець Яровий І.І. звів у 1902 році приміщення театру, який згорів у революційні роки. А у наступному кварталі він же придбав ділянку в 1,5 гектари де створив комерційний парк „Сад Ярових” з електричним освітленням. На місці сучасного кінотеатру „Салют” стояв будинок з невеликим концертним залом, а поруч цирк (голосно сказано) де колись гастролював сам Дуров А.Л. Проходячи повз, можна було почути звуки мелодій піхотних оркестрів різних полків. В парку була бібліотека (точно не та, що зараз Ліси України) та бюскуп (попередник сінематографа), що проектував на екран фотографії, що ніби рухалися.

Напроти парку і дотепер знаходяться три старовинних будинки з гучною назвою комплекс Школьниково. Та не зважаючи на їх обшарпаність, ці споруди, а також подібні їм повертають нас у Черкаси 100-річної давності. Цей комплекс належав єврейському купцю першої гільдії Школьникову Ш.М. На фронтоні головного будинку збереглися лише дві цифри „18...”, тож дату зведення будівлі не відомо. Цей дім з'єднується арками з двома іншими 1901 і 1909 років. Тут у 1916-1917 роках розміщувалось Комерційне і Громадське зібрання, проводились ділові зустрічі, бали і концерти для міської еліти, а також любительські спектаклі.

Пропоную на цьому завершити прогулянку Хрещатиком. Він лише привідкрив свої таємниці.

Вулиця Святотроїцька

Тиха і привітна вулиця Кірова зустрічає нас своєю зеленню та старовинною історією. На ряду з вулицею Гоголя, я б назвав цей район „тихим центром” нашого міста. Всього в декількох кварталах звідси шумлять чисельні автомагістралі Черкас, а тут серед чисельних дерев потрапляєш ніби у минуле нашого міста.

Вулиця змінювала свою назву сім разів. Вперше вона згадується у 1879 році як Динькевичевська. Схоже ця назва походить від приз віща „Дінкевіч”, що дуже часто зустрічається серед представників єврейської національності. Потім з 1893 по 1908 рік вулиця називається Музикантською. Ця назва також є не досить зрозумілою. Певно на вулиці були якісь музичні заклади. З 1908 по 1923 рік – вулиця Володимирівська (схоже на честь київського князя). З 1923 по 1941 рік вулиця носила ім'я Будника. Вияснити хто це я не зміг, але схоже Будник по-перше був кімось місцевим (оскільки немає інформації), а по-друге комуністом (бо за німецької окупації вулиця була перейменована). З 1941 року – Кірова. З 1941 по 1943 роки – Косинською (певно на честь Криштофа Косинського). Ну з 1943 по 2016 роки знову її назва Кірова. А з 2016 року по сьогоднішня – Святотроїцька.

Як зараз, так і сто років тому над вулицею, над нижньою частиною міста височіє пожежна каланча. Особлива увага приділялася міським підприємствам, лісопиленьям та складам на Подолі та Митниці.

Раніше вулиця була забудована дуже різноманітно. Мішанина архітектурних стилів, асорті з добротних цегляних будинків та бідняцьких мазанок, а ще розмаїття зелені створювало незабутній стиль та своєрідну гармонічність цієї вулиці.

У районі черкаського Хрещатика селились переважно промисловці, купці, лікарі, військові, вчителі та духовенство. Декілька з їх будинків залишилось і до тепер. На перетину вулиці Святотроїцька з бульваром Шевченка стоїть будинок. Він збудований у 1895 році і належав єврею. У 1920-х роках в цьому будинку розміщувався черкаський відділ ГПУ (государственное политическое управление) і тут же проживав його тодішній начальник Бергавінов С.А. і перший черкаський воєнком Рябоконь Г.Н.

На місці теперішнього будинку ТСОУ (колишній ДОСААФ) раніше був перший в Черкасах дитячий садочок. До революції цей будинок належав лікарю Орловцевському. Прямуючи далі по вулиці, на місці кінотеатру „Салют” та обласної бібліотеки для дітей, до 1980-х років розташовувались будинки, які мали свою історію. На жаль вона нам не відома. До побудови багатопверхівок, що напроти, тут розташовувався дитячий будинок.

На Музикантській, а нині Святотроїцькій вулиці, розміщувались дві релігійні споруди черкаських євреїв. Одна з них по вулиці Святотроїцька, 50 (неподалік „німецького будинку”). Ця будівля збереглася і уціліла до наших днів. Нині там мешкають люди. Що відомо про цю будівлю? У ХХ столітті Борух Дунаєвський заповів своє житло за адресою Музикантська, 32, єврейській общині під будинок молитви. Будівля була дерев'яною, тому потребувала ремонту. Згодом на цьому місці була збудована кам'яна споруда, а керівництво міста дало дозвіл на відкриття молитовного будинку.

За твердженням Юрія Мариновського, «можна сказати, що у серпні 1924 року молитовний будинок „Ремісників” припинив своє існування». 23 серпня 1924 року комуністична влада дозволила місцевим євреям провести у цій будівлі збори, щоб вони створили общину і мали можливість використовувати її у своїх цілях. Але в той день для євреїв синагогу відкрини востаннє. Після закінчення зібрання Окружна ліквідаційна комісія наказує „будинки запечатати”. При цьому було вказано: „Ніяких молінь Комісія влаштовувати не дозволяє”. Окрім того, за словами Юрія Мариновського, ще у квітні 1924 року молитовний будинок обстежив А. Александров, керівник Черкаського окружного товариства пам'яток. Він взяв на облік деякі речі, які перебували в синагозі. Зокрема, старий мідний підсвічник „з чеканними левами і стилізованим рослинним орнаментом”. Вага його була – 12 фунтів (5,5 кг). Згодом будинок реконструювали і зробили 11 квартир, де понині живуть черкашани.

Ще один молитовний будинок розташовувався там, де зараз ДОСААФ. Адреса – вулиця Музикантська, 6. 22 травня 1892 року до черкаського нотаріуса Павла Дашковича прийшли мішанин Юра Белицький і купець Нухіл Бухін разом із представниками єврейської общини Черкас. Нотаріус затвердив заповіт про передачу земельної ділянки і будівлі, яка на ній знаходилася, єврейській общині під синагогу. Опис майна, що передавався, виглядав так: „собственное своё имущество по улице Музыкантской, заключающее в себе земли 155 кв. саженой (282 м. кв), имеющие меры, как заявляли стороны от межи Нахамы Цукерман вдоль по улице 10 саженой по межи бывшей Мошка Зурочки, ныне Пейсахы Главцова по правильную линию 10 саженой...”. Словом, ділянка з будинком були невеличкі. Оцінили майно в 1000 срібних монет.

Цікавий з історичної точки зору і будинок колишньої єврейської лікарні, що на розі Святотроїцької та Благовісної. До революції, як згадується в довіднику „Весь г. Черкаскы” за 1911 р., євреї, яких у місті було тоді понад 12 тисяч, жили своїм відокремленим життям. Про духовне й матеріальне забезпечення цієї частини мешканців Черкас дбала єврейська громада на чолі з сановними особами. Вона утримувала лікарню, богадільню, талмуд-тору (початкову школу), кошерну їдальню, молитовний будинок тощо. Основними джерелами фінансування були так звані „коробочний збір” (пожертви членів єврейської громади – ред.) та жертви багатих мешканців міста. Існувало ще товариство допомоги бідним євреям на чолі з головою управління – черкаським багатієм, власником тютюнової фабрики Зарицьким. Духовне життя громади уособлювало єврейське літературне товариство, понад двісті учасників якого щосуботи збиралися в приміщенні талмуд-тори. Єврейську лікарню почали будувати на початку ХХ століття за ініціативи місцевого лікаря Монасевича В.І. Він створив раду єврейської лікарні, до якої ввійшли: Гаркавенко М.Р. (міський голова), Діккер Л.І. (аптекарь), Гольман В.І. (лікар), Зарицький А.А. та Грінблат І.А. (підприємці). Радою було зібрано необхідні кошти та замовлений проект. Будівлю споруджували черкаські майстри. Лікарня розмістилась на тодішній околиці міста – Сінній площі і була невеличкою (20 ліжок). Споруда була добре обладнана і майстерно оздоблена. Персонал очолив один з членів ради – Гольман. Після революції тут розміщується пологовий будинок (у 60-х переїхав на Чехова).

Вулиця закінчується кварталом де раніше була розташована Сінна площа та вулицею Надпільна (колишня Ільїна).

За матеріалами Бориса ЮХНО, сайтів „Черкаський хронограф” та VIKKA.

JDC עידת התביעות The Conference on Jewish Material Claims Against Germany Проект „ТУРБОТА ПОКОЛІНЬ – ХЭСЭД ДОРОТ” было створено працуюе за підтримкою „Джойнт” (JDC) – провідною єврейською міжнародною гуманітарною організацією, яка понад тридцять років допомагає нужденним євреям і розвиває єврейське життя у країнах колишнього Радянського Союзу. Детальну інформацію про JDC ви знайдете на сайті: www.JDC.org		
Соціальні послуги для підопічних (жертв нацизму) Хеседа надаються за підтримки гранту від „Конференції з матеріальних претензій єврейського населення до уряду Німеччини”. Наші спонсори: Єврейська Федерація Великий МетроВест Нью-Джерсі та Міжнародна громадська організація Центр „Джойнт”.		Газета „Разом”. Засновник – Черкаський обласний благодійний єврейський фонд „Турбота поколінь – Хесэд Дорот”. Редактор М. Тайбішлак. Комп'ютерна верстка – М. Тайбішлак. Свідоцтво про реєстрацію ЧС №294 від 24 листопада 2000 року. Адрес редакції: 18010, Черкаси, вул. Б.Хмельницького, 66. ☎ (0472)37-70-79, 54-41-48; 54-43-11. e-mail: ineinem20@gmail.com http://hesed-dorot.ck.ua Надруковано в друкарні м. Чорнобай. Наклад 800 прим. Підписний індекс 90781. При передрукуванні матеріалів посилання на газету є обов'язковим. Розповсюджується безкоштовно. Прохання поводитися з цим виданням акуратно – в ньому в нѐм наведено слова Юри.